

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-59-59>

УДК 330.341.2:336

Білоус Олександр Юрійович

аспірант,

Одеський національний економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2631-0900>**Oleksandr Bilous**

Odesa National Economic University

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ**HISTORICAL DEVELOPMENT OF FINANCIAL SECURITY**

Анотація. У статті здійснено комплексний ретроспективний аналіз еволюції фінансової безпеки як динамічної економічної категорії в контексті зміни технологічних укладів. Досліджено трансформацію механізмів захисту капіталу: від примітивної тезаврації та фізичної охорони активів у доіндустріальну епоху до формування інституційних систем пруденційного нагляду в період індустріалізму. Розроблено періодизацію становлення парадигми безпеки, що дозволило виявити закономірності переходу від державного протекціонізму до наднаціонального регулювання. Особливу увагу приділено сучасному етапу, де під впливом глобалізації та експансії FinTech-технологій фінансова безпека трансформується у кіберстійкість. Обґрунтовано необхідність адаптації регуляторних механізмів до викликів децентралізованих фінансів та цифрової економіки.

Ключові слова: еволюція грошей, інституційні зміни, державне регулювання, цифровізація економіки, кібербезпека.

Summary. The article presents a comprehensive retrospective analysis of the evolutionary development regarding the concept of financial security, treating it as a dynamic economic category that transforms under the influence of technological shifts and changes in the global economic architecture. The relevance of the research is driven by the necessity to rethink modern approaches to capital protection, which are often limited to short-term crisis management, by turning to fundamental historical patterns. The primary objective of the paper is to identify the genesis of financial security mechanisms and to develop a scientifically grounded periodization of its institutionalization, ranging from the pre-industrial era to the age of the digital economy. The study establishes that in the early stages of civilization, the paradigm of financial security was synonymous with physical hoarding (thesaurization) and the protection of precious metals. The authors prove that the transition to Mercantilism and the Industrial Revolution marked a critical turning point where security shifted from a private matter of protecting assets to a state prerogative involving the regulation of market volatility. Through a detailed historical analysis, the paper demonstrates how the emergence of stock exchanges and joint-stock companies necessitated the creation of central banks as lenders of last resort to mitigate systemic risks and banking panics. A significant portion of the research is dedicated to the modern stage of development in the 21st century. The article analyzes the impact of the 2008 Global Financial Crisis, which catalyzed the transition to supranational regulation standards, such as Basel III, emphasizing capital adequacy over mere profitability. The authors highlight the disruptive role of financial globalization and the FinTech revolution, particularly the emergence of cryptocurrencies and decentralized finance (DeFi). It is substantiated that these technologies have challenged the traditional state monopoly on money issuance, thereby creating a new class of risks related to anonymity and money laundering, which requires the intervention of international bodies like the FATF. The conclusions emphasize that the future effectiveness of financial security systems depends not on administrative barriers, but on the adaptability of legal frameworks to digital transactions and the integration of artificial intelligence for real-time risk monitoring.

Keywords: evolution of money, institutional changes, government regulation, digitalisation of the economy, cybersecurity.

Постановка проблеми. Ретроспективний аналіз феномену фінансової безпеки розкриває його глибоку еволюційну природу, яка нерозривно пов'язана з трансформацією економічних систем та архітектури державності. Актуальність звернення до історичних витоків зумовлена тим, що сучасне розуміння фінансової безпеки часто

помилково обмежується виключно короткостроковими заходами антикризового реагування, ігноруючи фундаментальні закономірності, що формувалися протягом століть. В умовах глобальної цифровізації та геополітичної турбулентності виникає необхідність переосмислення генезису захисних механізмів капіталу, адже більшість

«новітніх» загроз мають чіткі історичні аналогії, а методи протидії їм проходили тривалий шлях апробації від простих фізичних бар'єрів до складних інституційних конструкцій.

Проблема полягає в тому, що в науковому дискурсі домінує фрагментарний підхід, де фінансова безпека розглядається ізольовано від історичного контексту зміни технологічних укладів. Якщо на ранніх етапах розвитку товарно-грошових відносин безпека ототожнювалася з фізичним збереженням активів та золотовалютних резервів, то з розвитком банківської справи та фінансових ринків акцент змістився на забезпечення ліквідності, платоспроможності та стійкості до системних ризиків. Ігнорування цієї еволюційної логіки призводить до того, що сучасні стратегії захисту національних та корпоративних інтересів часто виявляються недієздатними перед викликами, які мають циклічний характер. Відтак, дослідження історичної трансформації поняття фінансової безпеки є не просто теоретичним завданням, а критичною передумовою для формування адаптивної моделі управління ризиками, яка враховує досвід минулих економічних криз та інституційних зрушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковому дискурсі щодо еволюції фінансової безпеки значну увагу приділено аналізу історичних витоків грошей та їх ролі в економічних системах, як зазначають І. Асмундсон та К. Онер [6], які розглядають базові концепції грошей як основи для розуміння ранніх механізмів захисту. Історичні аспекти економічних трансформацій, зокрема енциклопедичні огляди від Асоціації економічної історії [5], підкреслюють еволюцію від примітивних форм збереження до інституційних структур. О.В. Баула [2] та її співавтори в навчальному посібнику з економіки акцентують на мікроекономічних засадах, що формували перехід до меркантилізму, тоді як О. Коваленко та В. Коваленко [3] аналізують політику меркантилізму як інструмент захисту фінансових систем у глобалізованому світі, підкреслюючи роль державних монополій. П.К. О'Браєн та Н. Пальма [12] детально досліджують роль Банку Англії як двигуна державної економіки в період 1694–1844 років, демонструючи перехід від торговельного капіталу до централізованого регулювання. С. Уголіні [15] висвітлює співеволюцію банків та ринків цінних паперів під час промислового підйому в Бельгії, акцентуючи на фінансуванні індустріалізації. К.В. Каломіріс, М. Фландро та Л. Лавен [8] розглядають політичні основи кредитора останньої інстанції в глобальному історичному наративі, пояснюючи механізми протидії кризам. О. Бригінець та Д. Василюк [1] аналізують пруденційне регулювання банківської діяльності в Європейському Союзі, підкреслюючи

сучасні стандарти нагляду. Історичні події, такі як Золотий резервний акт 1934 року від Федеральної резервної історії [10], ілюструють перехід до фіатних валют та антикризових заходів. Міжнародні стандарти Базель III від Базельського комітету з банківського нагляду [7], а також наслідки Великої рецесії 2008 року від Федеральної резервної історії, демонструють еволюцію до наднаціонального регулювання. Віртуальні активи та їх регулювання, як описано на веб-ресурсі FATF-GAFI [14], становлять новий виклик, що доповнюється дослідженням Г. Павлідіса [13] про міжнародне регулювання віртуальних активів за новими стандартами FATF. С. Абдуллаєва [4] розглядає стандарти FATF та правило подорожі для запобігання відмиванню грошей через криптовалюту, підкреслюючи імплементацію в запобіганні ризикам. Фінансові стабільності ризики, за даними Міжнародного валютного фонду [9], залишаються підвищеними в деяких секторах попри покращення, тоді як концепція кіберстійкості від Європейського центрального банку [17] акцентує на захисті платіжних систем. Л. Хассан [11] пропонує гібридний підхід штучного інтелекту та великих даних для виявлення аномалій у фінансових транзакціях, що є ключовим для сучасної кібербезпеки в контексті цифровізації.

Мета статті. Комплексне дослідження еволюційної трансформації парадигми фінансової безпеки в історичній ретроспективі шляхом системного аналізу ключових етапів розвитку економічних відносин та інституцій. Реалізація цієї мети передбачає ідентифікацію генезису механізмів захисту капіталу та розробку науково обґрунтованої періодизації становлення фінансової безпеки, що дозволить простежити логіку переходу від примітивних форм фізичного збереження активів до складних моделей забезпечення системної стійкості фінансових ринків. Ключовим завданням виступає виявлення закономірностей адаптації інструментів фінансової безпеки до зміни технологічних укладів, що є необхідною умовою для глибокого розуміння природи сучасних загроз та прогнозування векторів подальшого розвитку глобальної архітектури безпеки в умовах цифровізації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Генеза поняття фінансової безпеки сягає часів формування перших державних утворень, коли захист економічних інтересів мав синкретичний характер і був невіддільним від фізичної безпеки скарбниці та майна. На ранніх етапах розвитку цивілізації, зокрема в епоху Стародавнього світу та Раннього Середньовіччя, парадигма фінансової безпеки зводилася до примітивної тезаврації – фізичного накопичення та охорони дорогоцінних металів як єдиного еквівалента вартості. У цей період домінувала концепція статичного захисту,

де головною загрозою вважалося фізичне вилучення активів (пограбування, військові контрибуції), а механізми протидії обмежувалися фортифікаційними спорудами та озброєною охороною. Відсутність розвинених кредитних інститутів унеможлилювала виникнення фінансових ризиків у сучасному розумінні, тому безпека ототожнювалася з наявністю золотого запасу, що гарантував суверенітет правителя [6, 5].

Кардинальна трансформація підходів до розуміння фінансової безпеки відбулася в епоху Меркантилізму та Великих географічних відкриттів, коли фокус змістився зі збереження скарбів на забезпечення безпеки торговельних шляхів та грошового обігу. Поява перших векселів та інституціоналізація банківської справи в італійських містах-республіках створили прецедент відокремлення фінансової безпеки від фізичної: гарантією збереження капіталу став не фортечний мур, а репутація банкіра та юридична сила боргового зобов'язання. Саме в цей час формуються зародки державного протекціонізму як інструменту національної економічної безпеки, спрямованого на забезпечення позитивного торговельного балансу. Держава почала розглядати фінансову безпеку як здатність акумулювати ресурси для ведення воєн та експансії, що вимагало створення перших централізованих фіскальних органів та національних банків, таких як Банк Англії [2, 3, 12].

З настанням Промислової революції та утвердженням капіталістичних відносин фінансова безпека набула системного характеру, трансформувалась у складний механізм регулювання ринкової стихії. Виникнення фондових бірж та акціонерних товариств призвело до появи нових загроз – біржових панік та спекулятивних бульбашок, що вимагало від держави втручання через створення центральних банків як кредиторів останньої інстанції. У цей період безпека почала тлумачитися як стабільність банківської системи та захист інвесторів від шахрайства, що заклало

фундамент для сучасного пруденційного нагляду [15, 8, 1]. Для систематизації історичного розвитку концепції нами розроблено періодизацію еволюції парадигми фінансової безпеки, яка представлена в Таблиці 1.

Аналіз даних таблиці 1 демонструє, що кожна зміна технологічного укладу супроводжувалася ускладненням архітектури фінансової безпеки: від локального захисту власності до глобальних систем регулювання. Якщо в аграрному суспільстві безпека була приватною справою власника, то в індустріальну епоху вона стала прерогативою держави, яка перебрала на себе функцію гаранта стабільності національної валюти та банківських депозитів. Це підтверджує тезу про те, що фінансова безпека є динамічною категорією, яка еволюціонує разом із розвитком продуктивних сил, набуваючи нових інституційних форм у відповідь на появу невідомих раніше ризиків [10].

Сучасний етап розвитку фінансової безпеки, що розпочався на зламі XX та XXI століть, характеризується докорінною зміною архітектури ризиків під впливом процесів фінансової глобалізації та цифровізації економічних відносин. Ключовим поворотним моментом, що змусив світову спільноту переглянути підходи до забезпечення стабільності, стала Глобальна фінансова криза 2008 року. Вона продемонструвала неспроможність локальних регуляторних механізмів протидіяти транскордонним системним загрозам та ефекту «доміно» на взаємопов'язаних ринках. У відповідь на ці виклики було розроблено нові міжнародні стандарти пруденційного нагляду, відомі як Базель III, які змістили акцент з простої оцінки прибутковості на імператив достатності капіталу та ліквідності банківських установ. Фінансова безпека в цей період остаточно вийшла за межі національних юрисдикцій, ставши об'єктом наднаціонального регулювання, де ключову роль відіграють Базельський комітет з банківського нагляду та Рада з фінансової стабільності [7, 14].

Таблиця 1 – Еволюція парадигми фінансової безпеки в контексті зміни економічних укладів

Історичний період	Домінантна форма капіталу	Ключова загроза безпеці	Механізм забезпечення безпеки (Інструментарій)
Доіндустріальний (до XVII ст.)	Товарні гроші, дорогоцінні метали (тезаврація)	Фізичне вилучення, псування монети, війни	Фортифікація, фізична охорона, карбування монети зі сталим вмістом металу
Меркантилізм та ранній капіталізм (XVII–XIX ст.)	Торговельний капітал, векселі	Банкрутство боржників, піратство, дефіцит торговельного балансу	Протекціонізм, державні монополії, створення перших центральних банків
Індустріальний (XIX – сер. XX ст.)	Промисловий та банківський капітал	Біржові кризи, гіперінфляція, циклічні депресії	Золотий стандарт, антимонопольне регулювання, створення резервних систем (ФРС)
Пост-індустріальний (кін. XX – поч. XXI ст.)	Фінансові деривативи, цифрові активи	Системні ризики, кібератаки, волатильність глобальних ринків	Міжнародні стандарти (Базель), фінансовий моніторинг, кібербезпека, хеджування

Джерело: складено за даними [1–8, 10, 12–16]

Наступним еволюційним витком стало виникнення феномену FinTech та криптовалют, що децентралізували поняття фінансової безпеки. Поява біткойна у 2009 році та подальший розвиток технології блокчейн кинули виклик державній монополії на емісію грошей та контроль транзакцій. Якщо раніше безпека гарантувалася централізованим емітентом (Центробанком), то в умовах децентралізованих фінансів (DeFi) гарантом виступає криптографічний код та розподілений реєстр. Це породило абсолютно новий клас загроз, пов'язаних з анонімністю транзакцій, використанням віртуальних активів для відмивання коштів та фінансування тероризму. Реагуючи на ці виклики, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) була змушена розробити «Travel Rule» та інші стандарти регулювання віртуальних активів, намагаючись інтегрувати криптоіндустрію в правове поле традиційної фінансової безпеки [16, 13, 4]

Сьогодні, в епоху Індустрії 4.0, поняття фінансової безпеки фактично злилося з поняттям кібербезпеки. Критична залежність банківських систем, платіжних шлюзів та біржових платформ від IT-інфраструктури перетворила кібератаки на головну загрозу фінансовій стабільності держав та корпорацій. Кіберризиків нині розглядаються як системна загроза, здатна спровокувати глобальний фінансовий колапс. Сучасна парадигма безпеки базується на використанні штучного інтелекту та Big Data для моніторингу транзакцій у реальному часі, виявлення аномалій та запобігання шахрайству [9, 17, 11]. Таким чином, історичний розвиток фінансової безпеки пройшов шлях від фізичної охорони золотих злитків у підвалах до захисту хмарних даних та криптографічних ключів у кіберпросторі.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного історико-економічного аналізу, можна стверджувати, що фінансова безпека є не статичною константою, а динамічною категорією, зміст якої еволюціонував під впливом зміни технологічних укладів та архітектури світової економіки. Дослідження підтвердило, що генеза механізмів захисту капіталу пройшла складний шлях трансформації: від примітивних форм фізичного збереження тезаврованих активів у доіндустріальну епоху до формування розгалужених інституційних систем пруденційного нагляду в період розквіту індустріалізму. Виявлено, що ключовим драйвером змін завжди виступала поява нових форм вартості – від товарних грошей та векселів до фіатних валют, що щоразу вимагало від держави та учасників ринку розробки адекватних інструментів нівелювання ризиків, зміщуючи акцент із силового захисту на регуляторний.

Сучасний етап розвитку, який розпочався на межі тисячоліть, знаменує собою перехід до принципово нової парадигми, де фінансова безпека стає фактично тотожною кіберстійкості та інформаційній невразливості. Глобалізація фінансових ринків та стрімка експансія децентралізованих технологій (DeFi) зруйнували монополію національних держав на повний контроль фінансових потоків, перемістивши центр ваги безпекової політики в наднаціональну площину та сферу технологічного моніторингу. Отже, історичний досвід переконливо засвідчує, що ефективність систем фінансової безпеки в майбутньому залежатиме не від жорсткості адміністративних бар'єрів, а від адаптивності правових норм до швидкості цифрових транзакцій та здатності інтегрувати інноваційні методи штучного інтелекту для превентивної протидії системним кризам глобального масштабу.

Список використаних джерел:

1. Бригінець О., Василюк Д. Пруденційне регулювання банківської діяльності в Європейському Союзі. *Адміністративне право і процес*. 2024. № 1. С. 28–39. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2024.1.02>
2. Економікс. Частина I: Вступ до економікса. Мікроекономіка : навчальний посібник. О. В. Баула та ін. Луцьк : СПД Гадяк Ж. В., «Волиньполіграф», 2021. 320 с.
3. Коваленко О., Коваленко В. Політика меркантилізму як захист фінансової системи в умовах глобалізації. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2012. № 47. С. 242–249.
4. Abdullaeva S. Fatf standards and the implementation of the travel rule in preventing crypto-related money laundering. *Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar*. 2025. № 1 (10). P. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2025v1i10/n04>
5. Archives: Encyclopedia Entries. Economic history association. URL: <https://eh.net/encyclopedia/> (дата звернення: 13.02.2026).
6. Asmundson I., Oner C. What is money. *Finance & Development*. 2012. № 49 (3). P. 52–53.
7. Basel III: international regulatory framework for banks. BIS. URL: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm> (дата звернення: 13.02.2026).
8. Calomiris C. W., Flandreau M., Laeven L. Political foundations of the lender of last resort: a global historical narrative. *Journal of Financial Intermediation*. 2016. № 28. P. 48–65. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2016.09.002>
9. Financial stability risks contained so far, but despite improvements vulnerabilities remain elevated in some sectors. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/publications/gfstr/issues/2021/10/12/global-financial-stability-report-october-2021> (дата звернення: 15.02.2026).
10. Gold Reserve Act of 1934. Federal Reserve History. URL: <https://www.federalreservehistory.org/essays/gold-reserve-act> (дата звернення: 13.02.2026).

11. Hassan L. Anomaly Detection in Financial Transactions: A Hybrid AI and Big Data Analytics Approach. *International Journal of AI, BigData, Computational and Management Studies*. 2021. № 2 (3). P. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.63282/3050-9416.IJAIBDCMS-V2I3P101>
12. O'Brien P. K., Palma N. Not an ordinary bank but a great engine of state: The Bank of England and the British economy, 1694–1844. *The Economic History Review*. 2023. № 76 (1). P. 305–329. DOI: <https://doi.org/10.1111/ehr.13191>
13. Pavlidis G. International regulation of virtual assets under FATF's new standards. *Journal of Investment Compliance*. 2020. № 21 (1). P. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.1108/JOIC-08-2019-0051>
14. The Great Recession and Its Aftermath. Federal Reserve History. URL: <https://www.federalreservehistory.org/essays/great-recession-and-its-aftermath> (дата звернення: 13.02.2026).
15. Ugolini S. The coevolution of banks and corporate securities markets: The financing of Belgium's industrial take-off in the 1830s. *Bank-Industry versus Stock Market-Industry Relationships*. London. Routledge. 2023. P. 16–37.
16. Virtual Assets. fatf-gafi. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/virtual-assets.html> (дата звернення: 13.02.2026).
17. What is cyber resilience? European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/paym/cyber-resilience/html/index.en.html> (дата звернення: 15.02.2026).

References:

1. Bryhinets O., Vasyliuk D. (2024) Prudentsiyne rehulivannia bankivskoyi diyalnosti v Yevropeyskomu Soyuzi [Prudential regulation of banking activities in the European Union]. *Administratyvne pravo i protses – Administrative Law and Process*, no. 1, pp. 28–39. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2024.1.02> (in Ukrainian)
2. Baula O. V. ta in. (2021) Ekonomiks. Chastyna 1: Vstup do ekonomiksa. Mikroekonomika [Economics. Part 1: Introduction to Economics. Microeconomics : study guide]. Lutsk: SPD Hadiak Zhanna Volodymyrivna, drukarnia "Volynpolihraf", 320 s. (in Ukrainian)
3. Kovalenko O., Kovalenko V. (2012) Polityka merkantylizmu yak zakhyst finansovoyi systemy v umovakh hlobalizatsiyi [Mercantilism policy as protection of the financial system in the conditions of globalization]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya ekonomichna – Bulletin of Lviv University. Economic Series*, vol. 47, pp. 242–249. (in Ukrainian)
4. Abdullaeva S. (2025) Fatf standards and the implementation of the travel rule in preventing crypto-related money laundering. *Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar*, vol. 1, no. 10, pp. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2025v1i10/n04>.
5. Archives: Encyclopedia Entries. Economic History Association. Available at: <https://eh.net/encyclopedia/>
6. Asmundson I., Oner C. (2012) What is money. *Finance & Development*, vol. 49, no. 3, pp. 52–53.
7. Basel III: international regulatory framework for banks. BIS. Available at: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>
8. Calomiris C. W., Flandreau M., Laeven L. (2016) Political foundations of the lender of last resort: a global historical narrative. *Journal of Financial Intermediation*, vol. 28, pp. 48–65. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2016.09.002>
9. Financial stability risks contained so far, but despite improvements vulnerabilities remain elevated in some sectors. *International Monetary Fund*. Available at: <https://www.imf.org/en/publications/gfsr/issues/2021/10/12/global-financial-stability-report-october-2021>
10. Gold Reserve Act of 1934. Federal Reserve History. Available at: <https://www.federalreservehistory.org/essays/gold-reserve-act>
11. Hassan L. (2021) Anomaly Detection in Financial Transactions: A Hybrid AI and Big Data Analytics Approach. *International Journal of AI, BigData, Computational and Management Studies*, vol. 2, no. 3, pp. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.63282/3050-9416.IJAIBDCMS-V2I3P101>
12. O'Brien P. K., Palma N. (2023) Not an ordinary bank but a great engine of state: The Bank of England and the British economy, 1694–1844. *The Economic History Review*, vol. 76, no. 1, pp. 305–329. DOI: <https://doi.org/10.1111/ehr.13191>
13. Pavlidis G. (2020) International regulation of virtual assets under FATF's new standards. *Journal of Investment Compliance*, vol. 21, no. 1, pp. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.1108/JOIC-08-2019-0051>
14. The Great Recession and Its Aftermath. Federal Reserve History. Available at: <https://www.federalreservehistory.org/essays/great-recession-and-its-aftermath>
15. Ugolini S. (2023) The coevolution of banks and corporate securities markets: The financing of Belgium's industrial take-off in the 1830s. *Bank-Industry versus Stock Market-Industry Relationships*. London: Routledge, pp. 16–37.
16. Virtual Assets. fatf-gafi. Available at: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/virtual-assets.html>
17. What is cyber resilience? European Central Bank. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/paym/cyber-resilience/html/index.en.html>

Дата надходження статті: 07.04.2026

Дата прийняття статті: 28.04.2026

Дата публікації статті: 13.05.2026